

dalán, mely nem más, mint igazságszerető emberáhitat, mely épp olyan erős a megőrzésben, mint a változásban, a jámborságban és a szabadságban és amely a mi bizalmunk szerint a holnapi Európa éltető levegőjét fogja kialakítani. Ennek a humanizmusnak, ennek a becsületharcnak a szolgálatában kíván állni ez a folyóirat. Ezért szüksége van minazok támogatására, kiknek szívügyük az ember, az európai ember és az európai némettség sorsa... Ennek a folyóiratnak szüksége van a szó teljes szabadságára, mely olyan ritka kincs lett ezen a földrészen... A mi feladatunk konstruktív... de amellet a rossz gyűlöletét nem akarjuk másnak átengedni. De a kritikát mi nem rezonáló öncéliként akarjuk gyakorolni, de a szellemi eszmélés és erkölcsi fáradozás eredményeképp — a lelkiismeretért, mely mérték és érték.

ZSOLT BÉLA: VILLÁMCAPÁS (Pantheon. Budapest, 1937.)

Feltűnő, hogy az önéletrajzok, vallomások és szociográfiák tömegtermelési szakaszában Zsolt Béla legújabb könyvének, mely az előbbi hármat szerencsésen egyesíti szövegében, oly kicsiny a visszhangja úgy az irodalmi kritika, mint a közönség részéről, holott kielégíti mindkettő igényét. Az irodalom javára szól a könyv jól épített, kitagolt szerkezete, melyben az önéletrajzi elemek meseanyagát egyensúlyozottan telíti a jó-értelmű szociológiai elemzés. A kettő adagolása olyan meglepő, hogy helyenként már szinte mesterkélt. Ez a mesterkéltés azonban csak fokozza a könyv ideges elevenségét, művészileg elosztott hatékonyságát, úgyannya, hogy a mai magyar önéletrajz- és vallomás-irodalomban szinte a Villámcsapás a legkomponáltabb mű. Annya megkomponált, hogy egyenesen kompozíciónak hat s nem „élet“-nek. Amit mond eleven világ eleven figurái között történik. S ami történik: az a legérdekesebb. Érdekes, mert ezt az anyagot a számos magyar önéletrajzi mű nem is érinti, Zsolt viszont olyan teljességgel adja, hogy témája, — a magyar-zsidó asszimiláció — e kérdésnek ugyszólván kis bibliája. Az író, aki elszánt őszinteséggel számol be első 17 esztendejének élményeiről és kalandjairól s az atyai és nagyatyai asszimiláció s a maga új asszimilációjának értelméről, minden szubjektív vonatkozása ellenére könyvével a közrendi magyar történelem egyik fontos fejezetét adja. Ez a fejezet annál súlyosabb, mert egyéni esetlegességei a magyar történelmi szükségszerűségek vonalában állnak. Szellemi fejlődése a háború előtti magyar vidéki városban szimbolikus értelmű az idejébéli magyar ifjuság jó részének fejlődésére. A szocializmusra — eltekintve az esetlegességektől — a legtöbb magyar értelmiségi így ébredt. Valamennyinek akadt Helffyje. Valamennyit hasonlóképp kaptak el Ady és a Galilei-kör varázsa. Hogy ezek a befolyások — a magyar történelem szükségszerűségei — Zsolt keservesen vergődő, pubertáskorabeli lázaktól átfűtött, átégetett esztendeiben — az egyén esetlegességei között — olyan szabályosan futnak ki a könyv utolsó oldalán felzúgó, a hadüzenet jelszavait kiáltozó magyar kisváros juliusi éjszakájának nyári karneváljára, az a bíráló szemében hathat kiszámítottnak. A „különös nyáréjsza“ láza, mely az uccára kergeti az egész várost, hogy a kitört háború heroizálásában minden addigi rend és norma megtagadásával ünnepelje magának a káosz-
nak az elszabadulását, ez lehet utólagos szemlélet; a közel 25 év távlatából visszatekintő művész esemény-démonizálása, de kétségbevonhatatlan a hevülete. Az az öt komáromi gimnazista, köztük a Villámcsapás hőse, akik 1914. jul. 28-án az Éljen a háború! jelszavával zugó város kör-
tánca mellett valami törzsi fölszabadulás mámorában sodródnak a Zulejkák, Vecserák, Sapphyk és hasonló nevű nők monumentális karjai és

keblei közé, a fizetett szerelem szappanbúví alkovjaiban, lehet frivol is. Ez a frivolitás azonban — sajnos — a történelem lereagálása. Az író világosan megmondja: „Azóta a bukás mindkettőnk sorsában állandó és következetes...”, megbuktam mint magyar, mert nem tudtam a feudális és kapitalista érdekeknek megfelelő szellemben hazafi lenni. Megbuktam mint zsidó, mert nem tudtam értékelni a zsidóban az elfogultságot, a konzervativizmust, a klerikalizmust, az előítéleteket, a szellemi lustaságot, a skrupulustalanságot, amit a nemzsidókban gyűlöltem. Nem tudtam zsidóvá, cionistává lenni politikai értelemben sem — mert hazám Európa. Viszont megbuktam mint európai is, mert Európa nagyobbik fele megtagadta és meggyalázta az európai hagyományokat. Megbuktam mint világpolgár, mert a világon alig van hely a polgár számára, aki békésen és civilizáltan akar élni. Megbuktam mint humanista, mert rá kellett jönni, hogy senki sem védtelenebb, mint aki emberséges akar maradni mindenáron s az emberiség eszméit és intézményeit sem lehet másképp megvédeni és fenntartani mint — szükség esetén — ember-telen eszközökkel...“ Amilyen pontosak a könyv szociológiai helyzetelemzései, s amilyen biztos a társadalmi háttérrel kirajzoló kép, ugyanolyan tiszta és őszinte az előbbi vallomás. S ha a vallomást megelőző sorok a hadüzenet idejébeli magyar napokat, úgy a vallomást bezáró mondat a mai magyar mindennapokat világítják át: „behuzott nyakkal tehetetlenül s már a védekezés ösztöne nélkül várom az új villámcsapást.“ Ebben az ájultságban szembetűnő a stílus s mi nem is akarunk többet látni benne stílusnál; a régi, mindig érzelmes, mindig indulatoktól dult Zsolt stílárís életérzését, amellyel viszont élesen ellentmond a mai publicista Zsoltnak ebből a könyvből is kisugárzó férfiassága. (G. G.)

SZENTMIKLÓSY LAJOS: A MAGYAR AGRÁRKÉRDÉSHEZ
(Gondolat Könyvtár, Budapest, 1937)

Legújabbán a magyar olvasóközönség széles rétegei elé került új magyar szociográfiai irodalom divatossá tette a társadalomtudományi nézést, a társadalomtudományi megfogalmazást, általában a társadalomtudományi gondolkodást. Ez a gondolkodás elvitte széles rétegek elé az élő társadalom tényeinek ismeretét. Amennyire öröndetes ennek a megállapítása, annyi aggály tehető szová. Hovatovább halaszthatatlan a divatos társadalomtudományi gondolkodás bírálata. A divatossá lett társadalomtudományi gondolkodás igen sokszor tudománytalan. Szemlélete forrása számos esetben valami mithikus radikalizmus, igen sok fogalma — tudományos értelemben — egyenesen ellenőrizetlen. Nem az a veszély, hogy egy tudomány a széles körök elé vite a kikerülhetetlen népszerűsödés áldozata lesz, hanem hogy a divatos szociográfiai hullám mind több olyan fogalommal dolgozik, amely a magyar megújulási szükség élményének kinlódásai közt minden verifikáció nélkül fogant. Természetesen ismerjük a mentségeket. Tudjuk, hogy ezt az új társadalomtudományi kultuszt elsősorban nem a tudomány, hanem az élet fakasztotta. Ez is az igazi út. A megismerést mindig a valóság kényszeríti ki. Viszont a tudományosan ellenőrző értelem dolga, hogy a valóság diktálta tények minden vonatkozású összefüggését tisztázza, különben a valóság az ellenőrizetlen szubjektív fogalmak, szintézisek hüvelyébe szorul. Ezért időszerű, ha az élmény-szociográfia kultusza korában éber az élmények-feletti, az összes lehetséges társadalomtörténeti tények összefüggését néző és elemző társadalomtudományi gondolkodás. Ma külön feladatot tölt be az olyan publikáció, mint Szentmiklósy Lajos tanulmánya, mely anélkül, hogy az előbb érintett helyzet-